

УДК 331.101.1

Топільницька Я. О.

Львівська державна фінансова академія

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ

Дана стаття присвячена особливостям управління інтелектуальним капіталом акціонерних товариств в сучасних умовах господарювання. Автор наголошує, що діяльність акціонерних товариств може бути описана, проаналізована та виміряна з допомогою системно-синергетичного підходу. На основі синергізму і використання сучасних теорій менеджменту автором розкривається суть процесу управління інтелектуальним капіталом суб'єктів господарювання.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, менеджмент, синергетика, управлінські знання, системний підхід.

Постановка проблеми. Теорія інтелектуального капіталу як окремої наукової концепції є закономірним наслідком розвитку економічної, соціальної та управлінської думки. Це обумовлено тими змінами в житті суспільства та економіці під впливом факторів техноглобалізму, коли інтелектуальний капітал та використання інтелектуального потенціалу стають вирішальними чинниками соціально-економічних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній і світовій економічній літературі накопичено значний досвід дослідження наукових проблем управління інтелектуальним капіталом. Серйозну базу для написання даної статті представляють праці таких вітчизняних вчених, як К. Беккер, Д. Белл, П. Дракер, М. Кастельс, В. Костюк, І. Мойсеєнко, Р. Райх, Р. Інглеарт, Т. Сакайя, Т. Стюарт, М. Мелоун, П. Пільцер, О. Тоффлер, Л. Туроу, С. Хантінгтон, Ф. Фукуяма, А. Зтціоні, Л. Едвінсон та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Сьогодні інтелектуальний капітал набуває значення стратегічного фактора економічного розвитку не тільки в постіндустріальних державах, але й в Україні. Тому теоретичні і практичні аспекти його менеджменту є надзвичайно важливі в процесі формування ефективного управлінського механізму.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначення синергетичних ефектів сучасного менеджменту інтелектуального капіталу акціонерних товариств.

Виклад основних результатів дослідження. Сучасна парадигма управління інтелектуальним капіталом трактується як теоретико-методологічне підґрунтя аналізу, синтезу та оптимізації шляхів розв'язання певної проблеми. Причому вона розглядається як сукупність теоретичних положень та поглядів у позиції різних наукових сфер. Їхній склад та композиція об'єктивно зумовлюється зміною поглядів на процеси і явища на різних етапах розвитку суспільно-економічних відносин [6, с. 53].

Виходячи з основних положень системної парадигми та теорії сучасного підприємництва, можна визначити такі істотні риси сучасних суб'єктів господарювання.

- організація є багатомірною та мультипросторовою системою, як комбінація певних підпросторів (зовнішнього середовища, фінансового, інтелектуального, технологічного та ін.);

- між організацією та зовнішнім середовищем існує подвійний взаємозв'язок та взаємовплив. На основі інтеграційних ланцюжків відбувається виділення ще одного системного об'єкта, тобто доповнюється зовнішнє середовище. Але характер та особливості формування нової інтеграційної струк-

тури визначаються характеристиками зовнішніх процесів відносно кожного учасника об'єднання;

- структура внутрішнього середовища організації визначається характером та метою об'єднання.

Не аби якого значення в сучасних умовах господарювання набуває синергетика – наука про самоорганізацію в системах. Синергетичні системи, якими є акціонерні товариства як корпоративні суб'єкти господарювання, відповідають наступним вимогам.

1. Динамічно змінюються внутрішнє та зовнішнє середовище функціонування.

2. Нелінійний характер руху (динаміки). Залежно від масштабного чинника, будь-який рух може розглядатися як лінійний, так і нелінійний.

3. Відкритість системи. Реальні системи завжди обмінюються енергією, ентропією, матерією, інформацією і т. і. з навколишнім середовищем.

4. Кооперативність процесів, що відбуваються в системі вимагають використання принципів когерентності та резонансності.

5. Характерною є нерівноважна ситуація в системі. Рівновага (гомеостаз) в соціально-економічних системах – явище концептуальне, допустиме в розгляді тільки в межах обмеженого масштабного чинника.

6. Наявність фазових переходів (наприклад, згідно принципів рівноважності О. Богданова) [5, с. 78].

Таким чином, діяльність акціонерних товариств може бути описана, проаналізована та виміряна з допомогою системно-синергетичного підходу. При цьому визначається як синергетичний інтелектуальний потенціал суб'єктів господарювання так і синергетичні ефекти при побудові системи управління інтелектуальним капіталом.

Слід зазначити, що у дослідженні синергетичних ефектів управління інтелектуальним капіталом виникає ряд проблем теоретичного та прикладного типу, а саме:

• ідентифікація (визначення та класифікація) елементів інтелектуального капіталу;

• встановлення зв'язків між елементами та з середовищем без порушення гнучкості системи;

• вимірювання рівня використання інтелектуального капіталу в системі управління інтелектуальним потенціалом;

• визначення принципів та механізмів управління реалізацією інтелектуального капіталу.

Крім того, аналіз досліджень в галузі економічної синергетики дозволив виявити, що складність формування механізмів необхідних для створення синергетичних ефектів, пов'язана з дією таких факторів.

1. Формування мережі горизонтальних та вертикальних зв'язків між елементами системи

управління завдання дороге і не дає прямолінійного та пропорційного ефекту.

2. Результати диверсифікації напрямків діяльності є неоднозначними, тобто диверсифікація не завжди є успішною (синергізм спостерігається лише при виборі споріднених за ключовими компетенціями галузей).

3. Ідентифікація елементів та вимірювання рівня використання інтелектуального капіталу передбачає використання не тільки фінансових критеріїв оцінювання, але й методів експертного аналізу (типу SWOT аналізу внутрішнього та зовнішнього середовища) для визначення напрямків змін.

4. Для забезпечення або підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання необхідна розробка організаційних можливостей для участі у віртуальних транснаціональних проєктах, що дозволяють використати багатогранність доступних можливостей для задоволення потреб ринку.

5. Позитивний управлінський синергізм управління інтелектуальним капіталом суб'єктів господарювання визначають такі фактори: структура ключових компетенцій, підсистема управління знаннями, рівень використання інтелектуальної власності [5, с. 92].

Синергізм як концепція отримання додаткових можливостей на основі максимального використання ресурсів та навиків в умовах економіки знань набуває нового змісту та передбачає вивчення структурних елементів інтелектуального потенціалу та інтелектуального капіталу суб'єктів господарювання.

Слід пам'ятати, що синергетика конкретизує й наповнює реальним змістом подання про загальний зв'язок і причетність речей, показуючи реальні границі дієвості такого зв'язку й реальних умов для її прояву. Важливо знати принципи коеволуції, принципи нелінійного синтезу різних дисипативних структур у складні, іноді надскладні, цілісні структурні утворення. Окремі елементи, структури, підсистеми можуть бути непорівнянні по інтенсивності життя, по темпу розвитку, тоді повільні з них незабаром стануть слабким, гальмом для розвитку швидких елементів. Якщо топологічна організація елементів буде неправильною, нерезонансною, то утворена складна структура буде нестійкою й незабаром розвалиться. Поєднувати елементи нерезонансно – значить діяти не ефективно.

У сучасних системах управління інтелектуальними ресурсами суб'єктів господарювання передбачається використання підсистем типу управління знаннями з елементами управління інтелектуальним капіталом суб'єктів господарювання (яка дає значні економічні та соціальні ефекти за рахунок енергетики структурного та інформаційного поєднання ресурсів) та інтелектуально креативних систем управління персоналом, які передбачають діагностику персоналу та напрямки розвитку [2, с. 58]. Використання даних підсистем тісно пов'язано з теоріями сучасного менеджменту, де особливе місце займають системний та контингентний підходи, як специфічні способи аналізу проблем та прийняття управлінських рішень.

Системний підхід характеризується розглядом організації як системи взаємозв'язаних елементів, що мають спільну мету – забезпечення свого існування та розвитку в середовищі (внутрішньому та зовнішньому).

В межах даного підходу розвинуті два напрями: універсальності та ситуаційності. Прихильники універсальності твердять, що існують універсальні методи управління, які повинні розвиватися

на теоретичному рівні, а потім впроваджуватись у практику. Ситуаційний напрям передбачає використання методів організації та управління в залежності від ситуації, в якій знаходиться об'єкт господарювання, та специфіки задач її розгляду/розв'язку. Відповідно до ситуаційного напрямку, кожна ситуація – це особливий випадок і потребує первинної оцінки для обґрунтування та прийняття управлінських рішень.

Контингентний підхід передбачає поєднання особливостей ситуаційного менеджменту з універсальністю та повторюваністю ситуацій. Суть цього підходу полягає в необхідності виявлення змінних величин (факторів), які впливають на ситуацію. До таких факторів відносять: обсяг виробництва, масштаб фірми, специфіку організації, виробництва та продаж, зовнішнє середовище, ресурси, технологія та ін. Ці фактори підлягають оцінці на основі принципів раціонального менеджменту.

Таким чином, можна відзначити, що деякі проблеми мають стандартний характер і для розв'язку можуть бути використані універсальні методи. Для розв'язку нестандартних ситуацій існують спеціальні методи та технології.

Сучасна теорія менеджменту формується на основі моделювання процесу менеджменту з врахуванням взаємодоповнюючих підходів, тобто з врахування багатфакторності процесу. Таким чином, виділяють декілька часткових процесів або підсистем, які відповідають обраним критеріям, що в сукупності творять єдине ціле [3, с. 117].

Так суть процесу управління інтелектуальним капіталом суб'єктів господарювання може бути представлена:

- як система трьох взаємодоповнюючих підсистем, визначених за принципами: функціональності, прийняття рішень, інформаційності;
- для формування бази знань про суб'єкти господарювання пропонується використати як універсальні знання макро- та мікроекономічних теорій так і соціотехнічні аспекти діяльності суб'єктів господарювання;
- менеджмент суб'єктів господарювання повинен бути націленим на дослідження двох галузей: об'єктної та проблемної;
- процесно-орієнтований менеджмент передбачає організацію управління на основі ідеології якості та вдосконалення процесів її формування з врахуванням вимог цінностей споживачів;
- нова концепція побудови системи управління знаннями повинна відображати зв'язок між основними процесами суб'єктів господарювання: праця, навчання, організація.

Дослідники в галузі теорії організації відзначають ряд важливих елементів теорії пізнання, а саме – ознак знання про організацію та знання в організації, які є основою когнітивного менеджменту [4, с.147]. До них відносять:

знання про внутрішні аспекти та зовнішні особливості діяльності організації;

знання як здатність розпізнавати ситуації у всіх галузях діяльності на основі внутрішніх та зовнішніх спостережень;

знання про характер діяльності організації, відображені в оцінках, враженнях, перевагах та умовах;

знання на основі моніторингу середовища, які є базою системи раннього попередження (діагностики);

нові знання, отримані на основі системи комунікацій (передачі знань) та організаційного на-

вчання на всіх рівнях: індивідуальному, груповому, інституціональному;

знання на основі творчого потенціалу персоналу та націленості на інноваційність управлінських рішень;

знання на основі формування компетенції, як перетину задачі чи ситуації з творчими здібностями людини. Вироблення компетенцій, як продукту взаємодії виклику, відповідальності, творчості та процесу розв'язки проблем, є найважливішою задачею управління знаннями.

Управлінські знання, які відносяться до процесу та теорії менеджменту, можна поділити на такі групи:

- ті, що визначають суть процесу менеджменту;
- знання як засіб вдосконалення процесу та розвитку теорії;
- як джерело вивчення окремих проблем та їх менеджменту у цілому;
- нові знання у процесі організації управління [1, с. 85].

Знання про об'єкти та процеси утворюють інформаційну базу організацій та охоплюють ситуаційний менеджмент і універсальні методи та дозволяють організувати виробництво нових знань. Такі знання повинні охоплювати:

- відображення економічного, технологічного, культурно-соціального та екологічного середовища організації та динаміки його розвитку;
- представлення соціотехнічної специфіки суб'єктів господарювання;
- аналіз факторів, формуючих прийняття рішення на нормативному, стратегічному та оперативному рівнях;
- організація та використання сучасного методичного та методологічного управлінського інструментарію;
- оцінки інтелектуального потенціалу суб'єктів господарювання та ефективності управління знаннями.

Узагальнюючи сучасні підходи до управління, які відзначаються зростанням питомої ваги організації управління та прийняття управлінських рішень у формуванні результатів діяльності підприємств (організаційний процес, комунікація, рефлексія), з врахуванням положень тектології та синергетики можна сформулювати наступні принципи побудови складних систем.

Успішність використання описаних концепцій менеджменту дозволяє припустити, що їх системне поєднання при побудові систем управління знаннями як структур нового типу даватиме нові синергетичні ефекти.

Поєднання інструментів управління знаннями: комунікації та рефлексії, оргкультури організації, інформаційних технологій, ключових управлінських компетенцій.

Вироблення принципів побудови структури знань, що формують інтелектуальний потенціал суб'єктів господарювання.

Використання законів організованості та стабілізації структур нового типу. Стабілізаційний механізм передбачає використання аналітики стану елементів, цілого та середовища.

Висновки. Таким чином, еволюційні процеси у відкритих нелінійних системах, якими є сучасні системи управління, можуть розвиватись в еволюційній цілісності у напрямку утворення все складніших організацій і структур шляхом інтеграції різноманітних підструктур, які розвиваються з різними темпами, з врахуванням соціальних потреб та інтересів їх елементів. З іншого боку, формування системи управління знаннями передбачає виділення декількох основних процесів та підсистем, які відповідають переліченим критеріям організованості та стабільності і в сукупності творять єдине ціле.

Описані підходи до визначення суті управління інтелектуальним капіталом є результатом інтелектуального поділу праці при проектуванні та організації процесу управління, а тому лише їх органічне поєднання на основі законів коеволюції та синергетики складає логічно впорядковану теорію організацій в умовах техноглобалізму.

Практичне використання системного підходу до дослідження інтелектуального потенціалу суб'єктів господарювання та управління його змінами вимагає визначення критеріїв (характеристик, показників) діагностики та аналізу стану реалізації інтелектуального капіталу, визначення принципів когерентності впровадження та використання таких елементів інтелектуального капіталу як підсистема управління знаннями та структура інтелектуальної власності [1, с. 213].

Поступова трансформація результатів наукових досліджень в інтелектуальний капітал та інтелектуальну власність, від використання якого автор чи власник отримує економічний ефект, відбувається в такій послідовності:

трансформація наукової продукції в об'єкти права інтелектуальної власності результатів наукових досліджень на їх застосування, реалізацію, розповсюдження та інші форми використання за умови представлення результатів згідно вимог нормативно-правової бази для юридичного закріплення ексклюзивних прав авторів чи власників;

комерціалізація об'єктів прав інтелектуальної власності в якості застосування (впровадження у виробництво), реалізацію, розповсюдження та інші форми використання. Комерційне використання об'єктів інтелектуальної власності як товару передбачає їх вартісну оцінку при операціях купівлі-продажу, приватизації підприємств, внесенні їх до статутного капіталу, передачі в оренду та інших діях.

Капіталізація об'єктів інтелектуальної власності як нематеріальних активів в балансі, що потребує правильного їх обліку та достовірного відображення інформації про їх первісну та залишкову вартість.

Список літератури:

1. Букович У., Уільямс Р. Управление знаниями: руководство к действию [Текст] / У. Букович, Р. Уильямс. – М. : ИНФРА-М, 2002. – 504 с.
2. Маричева М. Управление знаниями – этапы внедрения [Текст] / М. Маричева // Ведомости. – 2002. – № 3. – С. 56-60.
3. Мильнер Б. «Экономика знаний» и новые требования к управлению [Текст] / Б. Мильнер // Проблемы теории и практики управления. – 2008. – №1. – С. 108-121.
4. Мильнер Б. З. Теория организации. [Текст] / Б. З. Мильнер. – М. : ИНФРА-М, 2007. – 470 с.
5. Мойсеенко І. П. Управління інтелектуальним потенціалом [Текст] / І. П. Мойсеенко. Монографія. Львів. : Аверс, 2007. – 304 с.
6. Стюарт Т. Интеллектуальный капитал – новый источник богатства организаций [Текст] / Т. Стюарт ; пер. с англ. В. Ноздриной. – М. : Поколение, 2007. – 368с.

Топильницкая Я. А.

Львовская государственная финансовая академия

ОСОБЕННОСТИ СОВРЕМЕННОГО МЕНЕДЖМЕНТА ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО КАПИТАЛА АКЦИОНЕРНЫХ ОБЩЕСТВ

Резюме

Данная статья посвящена особенностям управления интеллектуальным капиталом акционерных обществ в современных условиях хозяйствования. Автор отмечает, что деятельность акционерных обществ может быть описана, проанализирована и измерена с помощью системно-синергетического подхода. На основе синергизма и использования современных теорий менеджмента автором раскрывается сущность процесса управления интеллектуальным капиталом субъектов.

Ключевые слова: интеллектуальный капитал, менеджмент, синергетика, управленческие знания, системный подход.

Topilnytska Y. A.

Lviv Academy of Finance

FEATURES OF MODERN MANAGEMENT OF INTELLECTUAL CAPITAL STOCKCOMPANY

Summary

This article deals with the peculiarities of managing intellectual capital of the company in the current economic conditions. The author notes that joint stock companies can be described, analyzed and measured using system-synergetic approach. Based on synergy and the use of modern management theories the author reveals the essence of the management of intellectual capital entities.

Key words: intellectual capital, management, synergy, knowledge management, system approach.